

EDİRNELİ NAZMÎ'NİN PENDNÂMESİNDE EĞİTİM VE AHLÂK ANLAYIŞI

Ahmet Zeki GÜVEN*

ÖZET

Çalışmamızın amacı, XVI. yüzyılda yazılmış Türk dili, tarihi ve edebiyatı açısından önem taşıyan Edirneli Nazmî'ye ait "Pend-nâme" isimli didaktik eserin ahlâk ve eğitimle ilgili unsurlarının incelenip, tespit edilerek ortaya konmasıdır.

Nazmî, eserini yazarken asıl eserdeki kavramları biraz daha ayrıntılı olarak genişletmiş, Türk kültür ve geleneklerinden birçok malzemeyi işlemiştir.

Bu çerçevede eser üç başlık altında incelenmiştir:

Birinci bölümde eserdeki dinî ve tasavvufî unsurlar tespit edilerek, bunlar üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur.

İkinci bölümde eserdeki ahlâki hususların tespitine çalışılarak o dönem insanında olması ya da olmaması gereken özellikler belirlenmiştir.

Üçüncü bölümde de bu tür eserlerde pek görülmeyen âdetler, inanışlar ve hurafelerin tespitine yönelik çalışmalar ortaya konulmuştur.

Sonuç ve değerlendirme kısmında ise eserin genel bir değerlendirmesi yapılarak günümüz açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Nazmî Pend-nâme'de, eserdeki her öğüdün dikkatlice okunması, onların anlaşılıp yorumlanarak davranışa dönüştürülmesini tavsiye eder. Bu anlayışla Nazmî'nin eserde önerdiği insan modelinin ilim, ahlâk, hakikat, bilgi ve akıl unsurlarından oluştuğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Eğitim, Ahlâk, Bilgi, Akıl.

* Doktora Öğrencisi-Türkçe Öğretmeni, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, ahmetzekiguven@hotmail.com.

**EDUCATION AND MORALITY APPROACH IN THE
PENDNÂME OF EDIRNELI NAZMÎ****ABSTRACT**

The aim of our study is to examine and illustrate by determining education and morality respects of didactic work of art in the style of an advice letter named "Pend-nâme" written in 16 th century by Edirneli Nazmi, that is of great importance in terms of language, history and literature of Turkish.

While he was writing his work,he expanded the concepts in the original work in a more detailed way and added many instruments from Turkish culture and tradition. After analysing them, certain conclusion were put forward:

In the first chapter, by determining the religious and theosophical respects, we gave information about them.

In the second chapter, the moral points in the work of art were determined and the respects that a person of then should have or should not have were found out.

In the third chapter, on the other hand, the tradations, beliefs and rumors which can not be encountend in such works were determined.

In the conclusion part, a general evaluation was made and the comment of it was made in terms of today's education and moral respects.

Nazmi proposes for every advice in the work to be read carefully and for them to transfer these advices into actions. The "human model" that he proposes should take respects of science, morality, reality, knowledge and mind.

Key Words: Human, Education, Morality, Knowledge, Mind.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Edirneli Nazmî'nin Pendnâmesinde Eğitim ve Ahlâk Anlayışı

Giriş

İslâmî temellere dayanan, insanları doğru yola iletmek, iyiyi; kısa, net ve en basit ifadelerle göstermek, öğüt vermek amacıyla yazılmış eserlere pend-nâme ya da nasihatnâme adı verilmiştir.

Türk Edebiyatında nasihat verir tarzda eserlerin ilk örneklerinin görülme zamanları İslâmiyetten önceki devirlere kadar uzanır. İlk yazılı belgelerimiz olan Göktürk Kitabelerinde, nasihat nitelikli anlatımlar dikkatimizi çeker. Özellikle İslâmiyetin kabul edilmesinin ardından gerek İslâmî kültürde, gerekse miladi 8.yüzyıldan sonra İslâm kültürünün etkilerinin görüldüğü Türk kültüründe, pend-nâmelerin ayrı bir yeri ve önemi vardır. İslâmî Türk Edebiyatının ilk örneklerinden sayılan Yusuf Has Hacip'e ait Kutadgu Bilig adlı eser, Edip Ahmet Bin Yükneki'nin Atabetü'l-Hakayık adlı eseri ve Yunus Emre'nin Risalet'ün Nushiyye adlı eserleri hep pend-nâme tarzında kaleme alınmış, İslâmî Türk Edebiyatının önemli eserlerindedir.

Nasihat verir tarzdaki eserlerin pend-nâme olarak adlandırılması geleneği İslâmiyetin kabulünden sonraki döneme rastlar. Bunun temel nedeni de bu tür eserlerin yazımında İran kaynaklı, ünlü yazar Feridüddin-i Attar' a ait olan Pend-nâme isimli eserin adından esinlenilmiş olmasından dolayıdır. Bu eser; yüzyıllardan bu yana doğu kültürlerinde geniş ve derin bir ilgi ile okunmuş, tasavvufî görüş ile İslâm ahlâkını geniş kitlelere ulaştırıp yayma konusunda büyük rol oynamıştır. Daha sonra bu yolda verilen eserlere örneklik etmiştir. (Kutlu 1990, 241-242)

İncelememizin konusu olan aslı 900 beyitten oluşan Feridüddin-i Attar'a ait olan Pend-nâme adlı eser, pek çok edebiyatçı tarafından telif ve tercümeyle tâbi tutulmuştur. Bunlardan biri de çalışmamıza esas olan Edirneli Nazmî'nin Pend-nâmesidir.

16. yüzyılda yaşamış olan Edirneli Nazmî, devrine göre gerek ortaya koymuş olduğu eserler, gerekse edebiyatımızda Aydınlı Visâli ve Tatavlı Mahremî ile birlikte Türki-i Basît hareketini başlatmış olması sebebiyle dikkate değer bir yazar olmuştur. Nazmî'nin de öncülerinden olduğu bu akım, o dönemde Arapça ve Farsça'nın yaygınlığına tepki olarak doğmuş bir akımdır. Bu akım hususunda pek çok görüşler ortaya atılmış, farklı kanaatler ileri sürülmüştür. Ahmet Mermer konuyla ilgili "Türki-i Basît'in bir Türkçecilik akımı, Arapça ve Farsçaya karşı bir tepki ve sanat hareketi olmayıp Divan şiirinin gelişme çizgisinde mahallileşmenin önemli bir yansıması/ayrı bir görüntüsü olduğu kanaatini taşımaktayım"

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

(MERMER 2006, 25) şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Yukarıda ismi geçen bu üç şair, şiirlerinde Türkçe kelime ve benzetmeler kullanarak Arapça ve Farsçanın dönemlerindeki yaygın kullarımlarına tepkilerini ortaya koymuşlardır. Fakat ne var ki bu Türkçecilik hareketi, bu üç şairin edebî yönlerinin kuvvetli olmaması nedeniyle istenilen etkiyi ve devamlılığını gösterememiştir.

Nazmî'nin ortaya koyduğu eserler incelendiğinde de onun çok büyük bir şair olduğunu söylemek zordur. O, asıl ününü yukarıda da belirttiğimiz gibi Türki-i Basit hareketiyle yakalamıştır. Bu anlayışla kaleme aldığı şiirlerde Nazmî, yaşadığı çağın olaylarına, önemli kişilerine, sanatçıların hayatlarına dair verdiği tarihi ve diğer bilgilerle ayrı bir özellikle gösterir. Bu şiirlerde özellikle de Rumeli'deki hayata dair mahallî sahneler canlandırır (Kutlu, 1986, 546).

Türki-i Basit hareketi dışında Nazmî'nin adını duyuran bir diğer husus da, İran edebiyatının ünlü temsilcilerinden biri olan Ferîdüddin-i Attar'a ait Pend-nâme adlı esere yaptığı telif ve tercümedir. Attar'ın özellikle nasihat verir tarzda yazılmış eserlerinden, Türk Edebiyatında pek çok kişi tarafından telif ve tercüme edilmek suretiyle yararlanılmıştır. Yaklaşık 900 beyitten oluşan Pend-nâme adlı eser de, Türk edebiyatçıları bir hayli etkilemiş, esere pek çok şerh ve tercüme yazılmıştır. İncelememizin konusunu oluşturan tercümelemlerden biri de 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyılda yaşamış Edirneli Nazmî'ye aittir. Zirâ Nazmî'nin bu eseri, tercümeden öte 3000 beyitlik bir telif olmuştur.

Nazmî, Pend-nâmeyi kaleme alırken Attar'ın eserinin aslına sâdik kalmış, esere ilave olarak Türk âdet, gelenek ve göreneklerinden eklemelerde bulunmuştur. Bu eklemelerle, aslı 900 beyitten oluşan eser, Nazmî tarafından genişletilerek 3000 beyitten oluşan bir telif durumuna gelmiştir. Gerek Divanında, gerekse diğer eserlerinde kuvvetli ve etkileyici bir üslûbu olmayan Nazmî, Pend-nâme'de bu özelliklerinden sıyrılır. Nazmî eserinde, lafı uzatmak ve tekrarlara düşmek gibi birçok şairin yaptığı hatalardan uzak kalmış, samimi bir üslûpla hem dinî bilgisini, hem de şiir gücünü ortaya koymuştur (ALTUN 2004, 15).

Pend-nâme-i Nazmî'de

Nazmî, bu tarz eserlerin genelinde olduğu gibi, eserinin ilk bölümünde Tanrı'ya eserini bitirdiği için hamdeder. O'nu över. Devamında da Hazreti Muhammed ve Dört Halife'ye övgülerini sunar. Eserin bu belirttiğimiz bölümü bu tür eserlerde genel olarak görülen ortak bir özelliktir. Ardından İslâmiyetteki ahiret, cennet-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

cehennem, namaz, zekât gibi kimi kavramlardan ve ibadet etmenin gereğinden ve bunların öneminden bahseder. Ardından da tasavvuf eğitiminde önemli olan kimi unsurlardan söz eder. Bunları vahdet, aşk, nefis, tövbe, uzlet, zühd, zikir, riyazet, ehl-i sülûk, dervişlik, mârifet olarak sıralar. Nazmî, Yunus Emre gibi tasavvuf yoluna girecek herkesin bu temel kavramları bilmesi ve hayatına da bunları uygulaması gerektiğini belirtir. İnsan ancak bu sayede Tanrı ile bir olur, fenâfillah mertebesi erer. Hallac-ı Mansur gibi Ene'l-Hak (Ben Tanrırım) diyebilir.

Eserin ikinci bölümü ahlâkî unsurların bolca yer aldığı bölüm olarak dikkati çeker. Nazmî eserinin bu bölümünde okuyuculara bol bol ahlâkî öğütler verir. Bunları da birkaç örnekle şöyle sıralayabiliriz:

(Bu çalışmadaki örnek beyitler, Laçın Yayınlarından Yrd.Doç.Dr.Kudret ALTUN tarafından yayınlanan Pend-nâme-i Nazmî adlı eser esas alınmıştır.)

-Kanaatkâr olmak: Nazmî'ye göre saadetli olan insanlar, her dileğini Mevlâ'dan ister, bir lokmaya kanaat eder. İnsan kendine verilen rızıkla yetinmeli, her istediğini Allah'tan dilemelidir.

Ol ki Mevlâdan rica ide müdâm
Olur ol bir lokmaya kâni tamâm

(b.704, s.106)

Nazmî, rızıkının eksilmemesini isteyen insanın kanaatkârlığı elden bırakmaması gerektiğini belirtir.

Kim halâl olmak dilerse tûşesin
Komasun elden kanâat kûşesin

(b.996, s.128)

-Tevekkül Etmek: Nazmî, İnsan dâima Allah'a tevekkül etmeli, yarın endişesini gidermelidir. Çünkü rızık sahibi olan Allah şüphesiz ki onu da rıziksız bırakmaz.

Kıl tevekkül fikr-i ferdâyı gider
Kim sana rûzi olan her rûz ider

(b.769, s.111)

Nazmî, gerçek mert olan tevekkül ehillerinin halktan bir şey beklemeyeceklerini, her şeyi Tanrı'dan dileyebileceklerini ve üzerlerinden yamalı elbiseyi de çıkarmayacaklarını belirtir.

Merd-i Hak aynına olmaz halkı hiç
Komaz egninden kaba-yı delki hiç

(b.778, s.112)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

-Kibirden Uzak Durmak: Kibirden uzak durmak, tasavvufî eğitimde bir hayli öneme sahiptir. Bu nedenle Nazmî, bu konuya da eserinden yer vermiştir. O kibir ile kendini üstün görenin, göz göre göre kendini uçuruma saldığını, o uçurumda çok dertli, tasalı olup, o dertlerle helâk olacağını belirtir.

Şol gurur ile gören kes kendözin
Göz göre çok vartaya salar özin

Olur ol bir vartada pes derd-nâk
Şöyle kim olur o derd ile helâk

(b.849, 850, s.117)

Nazmî, dine zarar veren kibir ve kendini beğenmişlikten insan dâima sakınmalıdır.

Kibr ü ucb itmekden it gâyet hazer
Kim virür ol dine elbette zarâr

(b.2735, s.255)

-Şükretmek: Nazmî, insana verilen bütün nimetlerin Allah'ın birer ihsanı olduğunu, Allah'tan geldiğini, bu yüzden bütün bu nimetlerden ve her durumdan ötürü insanın, Allah'a şükretmesi gerektiğini belirtir.

Her ne kim senden gelürse yâ Şekûr
Şükr kim senden durur cümle zuhûr

(b.305, s.77)

Nimetlerin şükür ile artacağını belirten Nazmî, insanın şükrettikçe ona verilen nimetin de Allah tarafından arttırılacağını belirtir.

Dahi nimet şükr ile olur mezid
Şükrdür pes nimeti olan mezid

(b.1396, s.157)

-Riya-hırs-inatçılık: Nazmî, Tanrı'ya gerçekten inananların, imanlarına bir zarar gelmemesi için amellerini riyadan temizlediklerini belirtir.

Hem riyâdan pâk ider ki eyler amel
Virmeye imânına ța kim halel

(b.405, s.84)

Hırs düşkün olan insanların tümünü hırsları cehenneme götürecektir.

Mübtelâ-yı hırs olan kesler kamu
İdiser yirin tama birle tamu

(b. 927, s.123)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Eserinde inatçılık konusuna da değinen Nazmî, inatçılık edenin kimsenin sonunun rezillik olacağını belirtir.

İmdi bir kes kim lecûc ola o kes
Hep olur rüsvâyılık hâlinde pes

(b.1213, s.144)

-Açgözlülükten Uzak Olmak: Nazmî, temiz ve olgun bir akla sahip olanların, daima açgözlülükten uzak durmaları gerektiğini belirtir.

Ol beri dâyim tamadan iy âzîz
Varsa ger sende bir akl-ı temiz

(b.2226, s.218)

Nazmî, akıllı olan insanın açgözlülüğü terketmesi, Allah yolunun yolcularına dost olması gerektiğini belirtir.

Âkil isen eyle var terk-i tama
Ol hemîşe sâlik-i râh-ı vera

(b.2228, s.218)

-Kin tutmamak: Nazmî, insanın kalbini dedikodudan temizlemesi ve kin tutmamasını önerir.

Dâyimâ kıl gıl ü gışdan kalbi pâk
Kine tutma sinede kıl anda bak

(b.1739, s.183)

İnsan, incindiğinde eğer kin tutmazsa o sâyede Allah'a yakınlık bulur.

Ol ki incindüğine tutmaya kin
Magfîret bulur bilâ-şekk bi'l-yakin

(b.357, s.81)

-Gönül kırmamak: Özellikle İslâmi inançta gönül, Tanrı'nın evi olması nedeniyle kutsaldır. Bu nedenle tasavvufî terbiyede gönül kırmamaya büyük önem verilir. Bile bile gönül kıranın amellerinin kabul olunmayacağı belirtir. Nazmî de eserinde bu hususa önem vermiş, gerçek inananların başka bir kişinin kalbini bilerek kırmayacağını belirtir.

Âdem oldur merdim-âzâr olmaya
Merdim-azara dahı yâr olmaya

(b.349, s.80)

Nazmî, büyüklerin gönül almanın büyük hac olduğunu belirten fikrine yer verir.

Dil ola almağı iy cân-ı peder
Hacc-ı ekberdür dimişler atalar

(b.836, s.116)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

-Sabırlı olmak: Nazmî, eserinde sabırlı olmak konusuna da değinir. Nazmî, her şeye sabreden insanın âdeta melek gibi olacağını, ona melek demenin de yerinde bir tabir olacağını belirtir.

Her neye olursa hem sabr eylemek
Adam olmakdur hemin misl-i melek
(b.1102, s.135)

İnsan sabır sayesinde pek çok belâ ve musibetten kurtulur. Zirâ her kimde sabır huyu varsa, bu onun için büyük bir saadettir.

Olunur sabr ile çok def-i belâ
Key saâdet ol kim anda sabr ola
(b.1105, s.136)

-Yalan ve dedikodu: Nazmî eserinde yalan söylemek ve dedikodunun kötülüğü üzerinde de durmuştur. Nazmî, yalan ve dedikoduda her kim dilini tutmazsa o kişi göz göre göre imânına zarar vereceğini Kim her zaman yalan söylerse şüphesiz o insan, dinine zarar verir.

Kızb ve gıybetde o kim tutmaz zebân
Göz göre imânına eyler ziyân
(b.411, s.85)

Kankı kes kim söyleye her-dem yalân
Dinine virür hâlel ol bi-gümân
(b.2783, s.259)

Nazmî, insanın imânına zarar vermemesi için gönlünü yalan ve gıybetten temizlemesi gerektiğini belirtir. Zirâ yalan ve gıybetten gönül temizlenmedikçe insan kendini tehlikelerden kurtaramaz.

Kızb ü gıybetden dilin hem pâk ider
İrmeye imânına tâ kim zarar
(b.404, s.84)

Kızb ü gıybetden ki dil pâk olmaya
Bulamaz bir vartadan aslâ rehâ
(b.410, s.85)

-İyilik yapmak: Nazmî, eserinde iyilik yapmanın önemi üzerinde de durur. Ona göre daima iyilik yapan insanın sonu da iyi olur.

Ol ki dâyim iyilik ola âdeti
İyilikle olıserdür gâyeti
(b.1383, s.156)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

İnsan dâima iyilik üzere olmalıdır ki onunla Allah'a ulaşmaya yol bulsun, zirâ insanın kurtuluşuna sebep yapacağı iyiliktir.

Dâyimâ kâr-ı salah üstine ol
Bulasın tâ anun ile Hakkâ ol

(b.2262, s.221)

-Adaletli olmak: Nazmî'nin eserinde yer verdiği kavramlardan biri de adaletli olmaktır. O, gerçek Müslüman'ın adaletli olacağını ve kimseye açık bir zulüm yapmayacağını belirtir.

Dâd-ger olan müselmândur sahih
Kimseye itmez o bir zulm ü sarih

(b.1086, s.134)

Nazmî, her kim adaletli olursa, onun hakka yani doğruya riayet eden ehl-i hak olduğunu belirtir.

Evvelâ oldur kim ola dâd-ger
Olur ehl-i Hakka hakkâ dâd-ger

(b.1085, s.134)

-Öfkesine hâkim olmak: Nazmî, eserinde insanın öfkesine hâkim olmasını da öğütler. O, öfkesini yenen insanın her belâdan kurtulacağını belirtir.

Defide hımını her kim her zaman
Kurtulur ol her belâdan bi-gümân

(b. 335, s.79)

Öfkesini yenemeyen bu öfke yüzünden Allah'ın gazabına uğrar, zarar görür.

Hışm-ı zâtında kişinün mâ-hasal
Hışmıdur Hâk'dan görür anca hâlel

(b.1128, s.137)

Bu konuların yanı sıra ayrıntılı bir şekilde üzerinde durduğu ve insan eğitimi için eğitici ve öğretici beyitleri ortaya koyduğu önemli tespitlerde bulunmuştur.

-Nefsine Hâkim Olmak: Ahlâki unsurların yer aldığı bu ikinci bölümde Nazmî, öncelikle insanın nefesine hâkim olması gerektiğini ve kesinlikle nefsinin dizginlerini elden bırakmaması gerektiğini belirtir. Aksi takdirde nefesine uyan insan,- iki cihanda da düşkün, rezil olur. Nefsine uymayan ise her iki dünya saadetini elde edecektir. Nefse uymak kişiyi günahkâr eder, sonuçta da insanı mahveder.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Nefsüne uyma günehkâr olmada
Mâ-ḥasal olma tebaḥkâr olmada

(b.2930, s.270)

Nazmî, insanın nefsinin arzusunu tamamen terk etmesi, her an Allah'ın emir ve yasaklarına uyması gerektiğini belirtir. Zirâ rezil, azgın nefis kötülüğü emredip, insanı rezil eyler.

Arzû-yı nefsini külli eyle terk
Emr ü nehy-i Hakk'ı tut her gâh berk

(b.678, s.104)

Şerre tahrik eyleyüp nefis-i pelid
Âdemi eyler meride reh-i mürid

(b.679, s.105)

-Çalışmanın Önemi: Eserin bu ikinci bölümünde Nazmî, çalışmanın önemine de sık sık değinmiş, tembelliğin insanı düşkünliğe uğratacak bir şey olduğunu belirtmiştir.

Ola kâhillik kimün kim âdeti
Horlukda kalur olmaz izzeti

(b.1232, 1233, s.145)

Tembellik konusuna bir hayli önem veren Nazmî, öyle ki tembellikle yetiştirilmiş bir vücudu eşeğe benzetir. Bu yüzden insan daima çalışmalı, tembellikten uzak kalmalı, kendini geliştirmelidir.

Kâhil olup ol ki ten perverdedür
Ol misâl-i kâr ü misl-i hâr durur

(b.1234, s.145)

-Aklın Önemi: Nazmî, eserin bu bölümünde aklın da önemine değinmiştir. O, aklın ilimle olgunlaşacağını, zirâ ilimle iş yapanın, hayatını eğitimle düzenleyenin asla akılsız olamayacağını savunur. Ona göre Tanrı'yı lâyıkıyla bilmek, âlemin dirlik ve düzenliği hep akılla olur.

Akl iledür hem dahi bünyâd-ı din
Âlemün nazm u nizâmı hem hemin

(b.1098, s.135)

İnsan aklını kullanarak iyiyi ve kötüyü ayırabilir, ayırmalıdır da. Akıllı olanlar, kötü şeylerden hep uzak dururlar, gâfil olanlar ise bu kötü şeylerden haberdar olmazlar.

Akıl olan sakınur esrârdan
Gâfil âgâh olmaz ol esrârdan

(b.1943, s.198)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

-İlme Değer Vermek: Nazmî, hem toplumda, hem de Tanrı katında itibarlı olmak isteyen, O'nun rızasını kazanmak isteyen insanların, bilime değer vermesi gerektiğini belirtir ve insanın sürekli okumasını önerir. Okuyan insanın başlangıçta ilminin az olacağını ama okudukça kişinin kendini geliştireceğini belirten Nazmî, bu sayede kişinin ilminin de artacağını belirtir. Bu yüzden insan bilime sınıksız yapışmalıdır.

İlm eger az olur ise ne kadar
Kadr virsen okusan çoğa gider

(b.1202, s.143)

İlmün olur evveli elbette az
Çoğalır gittükce itdükce niyâz

(b.1203, s.143)

-Mal ve Makam Sevdası: Nazmî, mal, makam, ömrün ve dünyanın fâniliğine de dikkat çekerek, insanın ömrünü iyi ve yararlı bir şekilde geçirmesini, fâni olan bu dünyaya sınıksız yapışmamasını önermiştir. Zirâ mal, makam ve bu ömür, bir nefes kadar geçicidir. Bu yüzden insan ömrünü iyi değerlendirmeli, mal ve makamına güvenmemelidir.

Devlete hergiz dayanma zinhâr
Devlet-i dünyâ degül çün pâydâr

Zıll-ı zâyildür misâl-i devletün
Şûrat üzredür zevâli devletün

(b.1948, 1949, s.198)

Üstelik, insan bu dünyaya boş ve faydasız işlerle uğraşmak için de gelmemiştir. Bu nedenle kişi, sık sık kendini bu konuda sorgulamalı, zamanını boşa geçirecek işlerden uzak durmalı, yararlı işlerle uğraşmalıdır.

Şol fuzuli işi kim rûz-ı ezel
Eyledün ol hâle göre kıl amel

(b. 803, s.114)

-Dost Seçimi: Eserinde dost seçiminin önemine de dikkati çeken Nazmî, dostun insanın yaşamındaki önemine değinir. Kötü insanlarla dostluk kuran kişilere, er ya da geç onların kötülükleri dokunacak, bu tür insanlar kişiyi yanlış yollara sürükleyecektir. Bu yüzden insan daima iyi insanlarla dostluklar kurmalıdır ki kendini geliştirebilsin, ve etrafına yararı dokunsun.

Olma bed-hûlarla hem-dem hiç ebed
Gâfil olma hâlün olursun bed

(b.1141, s.138)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Mâ-hasal pend işidürsen iy püser
Kıl yaramaz olan âdemden hazer

(b.1765, s.184)

-Alçakgönüllü Olmak: Nazmî, eserinin bu ikinci bölümünde insanın daima alçak gönüllü olması, kibirden uzak durması gerektiğini belirtir. Zirâ toprak da yeredir, herkes onun üstüne basar ama insan için hayati değer taşıyan her türlü sebze, meyve de toprakta yetişir. İnsan bu yüzden her konuda mütevâzi olmalı, kimseyi hor görmemelidir.

Dâyimâ tut hâke yeksân özünü
Yum bu dünyâ zinetinden gözünü

(b.2733, s.255)

Hâk kim hâli tevâzudur hemân
Âdem andan oldı peydâ bi-gümân

(b.854, s.117)

-İyilik Yapmak: Nazmî, Pend-nâme'de iyilik yapmanın önemi üzerinde de durmuştur. İnsan eğer bu toplumda itibarlı olmak ve herkes tarafından sevilme istiyorsa daima herkese iyilik yapmalı, kimseye kötülükte bulunmamalıdır.

İster isen eyemen olmak her zamân
Olur ol hâl iyilikle bi-gümân

(b.1384, s.156)

-Sözün Önemi: Sözü düşünerek ve tartarak söylemenin önemine de değinen Nazmî, insanın boş sözlerden ve gevezelikten uzak durması gerektiğini belirtir. Gevezelik ahmaklığın alâmetlerinden biridir.

Sözde her dem şöyle kim iksâr eder
Dinleyen âdemleri bi-zâr eder

(b.2210, s.217)

İnsan, konuşurken evvelâ ne söyleyeceğini düşünmeli, âdeta üç düşünüp bir söylemelidir. Çünkü ağızdan çıkan sözün geri dönüşü olmayacaktır.

Bir söz ağızdan çıkınca bir nefes
Yine dönmek yok mukarrerdür o pes

(b.1316, s.151)

-Sağlığın Önemi: Sağlığın insan için büyük bir nimet olduğunu belirten Nazmî, insanın bu nimetin kıymetini bilmesi ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

şükürünü de lâyıkiyla yapması gerektiğini belirtir. Çünkü sağlığını yitiren insan için hayatta hiçbir şeyin önemi yoktur.

Evvelâ sıhhat gibi nimet mi var
Andan özge ruha bir rahat mı var

Ana göre imdi şükr-i nimeti
İdelim dâyim koyalım gafleti

(b.1308, 1310, s.151)

Bunun yanısıra kişi hastalığa yakalandığında hemen tedavi olmalıdır. Aksi takdirde başlangıçta ufacık olan rahatsızlık, daha sonra büyük hastalıklara hatta, insanın hayatına kaybetmesine neden olabilir.

Görme cüz'i imdi külli derdi gel
Sonra külli olmasın en ma-hasal

(b.1198, s.143)

-Cömertlik: Pend-nâme'de sık sık insanlara cömert olmalarını öneren Nazmî, insanın cimrilikten de uzak durması gerektiğini öğütler. Zirâ, cimri olan insan, toplumda kimse tarafından sevilmez, o kişinin malı da kendisine her iki âlemde fayda sağlamaz. Cömertlik insana Tanrı katında da değer kazandırır.

Hem sehâ ile aziz olur sehi
Hakka kendin sevdürür halka dahi

(b.1638, s.175)

Bu yüzden zenginler, elinden geldiğince cömert olmalı, fakirleri ve yoksullara yardım etmelidir. Başkalarına yardım eden insanlar bu sayede toplumdaki birlik ve beraberlik duygusunun oluşmasını ve gelişmesini sağlayacak, sonuçta da toplumun devamlılığı olacaktır.

Biri anun kişide olmak sehâ
Olduğu takdirce ehl-i gına

(b.1635, s.175)

-Aile Düzeni: Toplum dirliğinin sağlanmasında ailenin önemine değinen Nazmî, ailenin devamlılığının sağlanmasında, eş seçimine dikkati çeker. Kendisine iyi bir eş seçenin huzuru ve mutluluğu artar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

Öyle mahdûm olsa kimün hem-demi
Zevki artar şevke düşer hem-demi

(b.1831, 1832, s.189)

Aile içi yardımlaşmaya dikkati çeken Nazmî, aile içinde birbirlerine karşı anlayışlı olan çiftlerin, halk içinde de saygı göreceklerini belirtir. Bu sayede toplumun temeli olan aile birliği de sağlam bir şekilde kurulmuş olacaktır.

Eyle bir mahdûme dâyim hizmeti
Bulasın halk içre tâ kim hürmeti

(b.1834, s.190)

Eserin üçüncü bölümü âdetler, hurafeler başlığı altında inceler. Eserinde o dönemin ilginç inanışlarına, âdet ve hurâfelerine yer veren Nazmî, yaşadığı dönemin toplumsal ve sosyal durumu hakkında da bize fikir verir. Bu hurafelerin kimileri günümüzde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde hala varlıklarını sürdürmektedir. Buna, geceleri aynaya bakmanın ve ev süpürmenin insan için uğursuzluk getireceği, kapı eşğine oturanın ve duvara dayananın rızkının eksik olacağı şeklinde örnekler verilebilir.

Gice ile kılma mir'ata nazar
Ol zarardur eyle var andan hazer

(b.2614, s.247)

Gice eyle ev süpürme zinhâr
Dâyim andan dahi perhiz eyle var

(b.2644, s.249)

Hem oturma âsitân üzre sakın
Olda rızk eksikligüdür bil yakın

(b.2655, s.250)

Hem dahi tayanma dîvâr deri
Dâyim ol ol nevi âdetden beri

(b.2656, s.250)

SONUÇ

Sonuç olarak Nazmî, toplumu eğitmek; topluma, iyi ve doğru yolu göstermek amacıyla telif ettiği bu eserinde, yaşadığı devir içinde çağına uygun bir insan modeli ortaya koymuştur. Bu modele baktığımızda önerilen insan modelinde dikkati çeken temel hususlar şunlardır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

- İnsan nefesine karşı her zaman uyanık olmalı, onun her dediğini yapmamalı, onunla sürekli mücadele halinde olmalı, ve ona karşı galip gelebilmelidir.
- İnsan çalışmaya gereken önemi vermeli, tembellikten daima uzak durmalı, zamanını boş ve faydasız şeylere harcamamalıdır.
- İnsan, Tanrı katında ve insanların nazarında itibarlı olmak istiyorsa, bilime gerektiği önemi vermeli, sürekli okumalıdır.
- Halk arasında saygınlık kazanmak isteyenler, alçakgönüllü ve cömert olmalı, kibirden daima uzak durmalı, kimseyi hor ve hakir görmemelidir.
- İnsan dost seçiminde çok dikkatli olmalı, kötü insanları kendine dost edinmekten kaçınmalıdır.
- İnsan söze gereken önemi vermeli, gevezelikten ve boş sözlerden uzak durmalı, çok düşünüp az konuşmalıdır.
- İnsan için en büyük nimet sağlıktır. Bu yüzden insan, sağlığının kıymetini bilmeli, hayatını buna göre sürdürmelidir.
- Toplumun temeli olan ailenin devamlılığı için eşler, daima birbirlerine karşı olan vazifelerini bilmeli ve ona göre davranmalı, bu sayede ailenin devamlılığı sağlanmalıdır.

Kanaatimizce, asırlar önce kaleme alınan bu eserdeki savunulan bu hususlar hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir. Zirâ, yaşanan devirler farklı olsa da insanoğlunun yaşamı hep aynı serüvende devam etmektedir. Bu da bize Klâsik Türk Şiirinin, bugünün insanına söyleyeceği hâlâ çok sözü olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

- ALTUN, Kudret, Edirneli Nazmî Pend-nâme-i Nazmî, Laçın Yay. Kayseri, 2004
- AKYÜZ, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Alfa Yay. İst., 8.Baskı, 2001
- AYTAÇ, Gürsel, Genel Edebiyat Bilimi, Say Yay, İst., 2003
- BANARLI, Nihat Sami, “Edirneli Nazmî”, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi , C.1, M.E.B. Yay., İst., 1998, s.622-623
- DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yay., Ank., 2000

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*

-
- GENÇ, İlhan, Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005
- KAFESOĞLU, İbrahim, Türk Milli Kültürü, 24.Baskı, Ötüken Yay., İst., 2004
- KARAKUŞ, İdris, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, Ank., Anıttepe Yay., 2002
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, Edebiyat Araştırmaları I, 4.Baskı, Akçağ Yay., Ank., 2004
- , Türk Edebiyatı Tarihi, 5. Baskı, Akçağ Yay., Ank., 2003
- KUDRET, Cevdet, Örnekli Türk Edebiyatı Tarihi, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1995
- KUTLU, Mustafa, "Nazmî Mehmed", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.VI, Dergah Yay., İst., 1986, s.545
- KUTLU, Mustafa, "Pendnâmeler", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.VII, Dergah Yay., İst., 1990, s.241-242
- ÖZKAN, Mustafa, "Edimeli Nazmî", İslam Ansiklopedisi, C.X., Diyanet Vakfı Yay., İst., 1994, s.450-451
- TANSEL, Fevziye Abdullah, "Nazmî Mehmed", İslam Ansiklopedisi, C.IX, MEB Yay., İst., 1964, s. 145-147
- TURAN, Şerafettin, Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yay., Ank., 1990

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/5 Summer 2009*